

Obnova obitelji - temelj hrvatskog napretka

Ante Vukasović
Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu

Pregledni članak
UDK 316.356.2:314.6 (497.5)
Primljeno: rujan 1994.

Komunistička ideologija prouzročila je uz brojne krize i krizu obiteljskog života. Sveopća preobrazba hrvatskog naroda zahtijeva revitalizaciju obiteljskog života. U suglasju s tim autor svoj rad posvećuje obnovi obitelji kao temeljnoj pretpostavci napretka na svim područjima.

Rad je strukturiran u tri dijela. U prvom se obrađuju temeljna obilježja i sedam obiteljskih funkcija: biološka-reproduktivna, odgojna, gospodarska, društveno-kulturna, moralna, religijska i domoljubna. U drugom dijelu autor izlaže demografske pokazatelje koji upozoravaju na najveću moguću opasnost, opasnost izumiranja hrvatskog naroda. U trećem su dane konkretne mjere revitalizacije obiteljskog života kojima se može prevladati kriza i izbjeći naznačena opasnost.

UVOD

Život je prolazan i trajan u isto vrijeme. Prolazan je za svakog čovjeka pojedinačno. Ljudi su smrtni kao i sva druga živa bića. Rađaju se, rastu, razvijaju, dozrijevaju, stare i umiru. Ali život na ovom našem planetu ipak traje. Ljudska civilizacija, čovječanstvo živi i razvija se tisućljećima. Pored svih prijetnji od kojih strahujemo, ljudi ipak futurologijski vjeruju u nastavak života, u budućnost čovječanstva. Život je vrlo životvoran i tvrdoglavo uporan u svom održanju. A izvorište ljudskog života je obitelj.

Obitelj je temeljna društvena jedinica, prva i osnovna životna zajednica. Utemeljena je na zajedničkom životu krvnim srodstvom povezanih osoba, najčešće roditelja i djece, a mogu postojati i drugi članovi. Obilježava je intimna atmosfera i emocionalna vezanost - roditeljska, bratska, rodbinska. U njoj se objedinjuju različite funkcije vezane uz stvaranje i održavanje života, odgoj djece, unapređivanje društvenog i kulturnog života, proizvodnju i gospodarenje sredstvima za život, očuvanje moralnog poretka, njegovanje vjerskih shvaćanja i uvjerenja, domoljubnih osjećaja i postupaka. U obitelji nastaje novi život, u njoj se izgrađuje ljudska osobnost. Održala se tijekom stoljeća i tisućljeća. Ima dugu povijest i bogatu tradiciju.

U naše vrijeme, u svijetu i u nas, zahvaćena je naglim, brojnim i mnogostrukim društvenim, političkim, kulturnim, gospodarskim, moralnim i drugim promjenama. Tzv. znanstvenotehnička i industrijsko-tehnološka revolucija, preobražaj agrarno-ruralnog tipa u novi industrijsko-urbani tip društva, napuštanje tradicije i s njom ustaljenih prokušanih vrijednosti, političke, društvene i kulturne preobrazbe, osjećaj nesigurnosti, društvene, moralne i vrijednosne krize, potrošački mentalitet i groznica, materijalističko, hedonističko i utilitarističko shvaćanje života, marksistički i ateistički svjetonazor - snažno su utjecali na strukturu i stabilnost obitelji. Višegeneracijske obitelji sve se više pretvaraju u dvogeneracijske što obuhvaćaju samo roditelje i djecu. Broj djece stalno se smanjuje. Razvoda brakova sve je više. Društvene, moralne i vrijednosne krize izazivaju i krizu obiteljskih odnosa, ali njezine temeljne funkcije i dalje djeluju. Ona je danas, a i sutra će biti, državotvorni subjekt Republike Hrvatske.

Obitelj se zasniva na braku i ljubavi. Ljubav je temelj zajedničkog života u braku, a trajna bračna povezanost - uvjet obiteljske sreće i oživotvorenje odgovornog roditeljstva. U Svetom pismu piše: "Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu, i bit će njih dvoje jedno tijelo."¹ U ljubavljju prožetom bra-

¹ Biblija, Stvarnost, Zagreb, 1968, str. 2.; Post. 2, 24.

ku i obitelji ljudi zadovoljavaju svoje osnovne potrebe: intimne spolne i emocionalne, materijalne i duhovne, psihosocijalne i kulturne, potrebu za ljubavlju i potomstvom. Toplinu obiteljskog doma ne mogu pružiti, ni nadomjestiti, druge ustanove. U tomu i jest tajna povijesne obiteljske postojanosti.

Ujedinjeni narodi i Sveta Stolica proglasili su 1994. godinu Godinom obitelji. U svim su se zemljama pripremali da ona i protekne u znaku obitelji, u nastojanju poboljšanja uvjeta i kakvoće obiteljskog života. Takva su nastojanja bila posebno aktualna u nas. Vrlo nepovoljne prilike, u kojima je živio hrvatski narod posljednjih 75 godina, prouzročile su mnogo zla. Okolnosti što su ih režirali velikosrpski i komunistički režimi izazvale su brojne krize među kojima je i kriza obiteljskog života. Labilnost obiteljskih zajednica, sukobi među članovima obitelji, brojne rastave brakova, tragično velik broj pobačaja, zabrinjavajuće niska stopa nataliteta, neodgovorno roditeljstvo i slične pojave, što su uzročno-posljedično povezane, a krizom društvenog života uopće - zorno svjedoče i o krizi obiteljskog života.

Te su okolnosti prouzročile i depopulaciju, iseljavanje Hrvata iz svoje domovine i masovno gašenje pradjedovskih ognjišta. Neki su hrvatski krajevi ostali bez pučanstva, opustjeli su i postali plijenom agresivne velikosrpske politike. S vrlo niskim prirodnim prirastom pučanstva, zabrinjavajuće visokim mortalitetom i iseljavanjem, hrvatskom je narodu zaprijetila opasnost biološkog nestanka i gubitka lijepe svoje domovine. Zato je prevladavanje obiteljske krize i obnova obitelji temeljna pretpostavka cjelokupne naše društvene, moralne, kulturne i gospodarske preobrazbe, duhovne obnove i narodnog prosperiteta.

I. TEMELJNA OBILJEŽJA I FUNKCIJE

Može se reći da i zgrada ljudske obitelji ima svoja četiri kamena temeljca, a to su: ljubav, brak, potomstvo i odgovorno roditeljstvo. Osim toga može joj se pristupiti s različitih motrišta kao što su biološko, pedagoško, ekonomsko, sociološko, etičko, religijsko, nacionalno i drugo. S obzirom na ta motrišta pojavljuju se i različite, u životu obitelji i društvenom životu uopće, važne i prijeko potrebne funkcije. Takve su: biološko-reproduktivna, odgojna, gospo-

darska, društveno-kulturna, moralna, religijska i domoljubna funkcija. Analizirat ćemo ih u kraćem pregledu.

1. BIOLOŠKO-REPRODUKTIVNA FUNKCIJA

U obitelji nastaje novi život. U njoj se radaju i podižu djeca - glavna radost života. Život se održava i nastavlja stvaranjem potomstva. Bez toga bi nastao kontinuitet življenja ljudske zajednice. Djeca nastavljaju djela svojih očeva, djedova i pradjedova, a njihova djela naslijedit će i nastaviti njihovi potomci. To je zakoniti slijed življenja, održanja velike ljudske obitelji, njezine kulture i civilizacije. Stalnim nasljeđivanjem i nastavljanjem djela svojih predaka razvija se znanost i umjetnost, tehnika i proizvodnja, moralna shvaćanja i vrijednosno doživljavanje svijeta. Temelj svega toga je obnavljanje života, ljudska reprodukcija, rađanje i odgoj potomstva. Taj se proces u civiliziranom svijetu zbiva u obitelji. To je njezina temeljna - biološko-reproduktivna funkcija.

"Zbog zabrinjavajućeg pada nataliteta i ugrožene normalne reprodukcije pučanstva u Hrvatskoj, to su danas životno važna pitanja. Zato odgojna nastojanja, socijalna i populacijska politika moraju odlučnije i sustavno težiti tomu da potencijalni roditelji žele djecu, da ih radaju, vole i pravilno odgajaju. Moramo nje govat i osjećaj materinstva i očinstva, željenog i odgovornog roditeljstva."² Time se naglašava važnost i pruža društvena podrška biološko-reproduktivnoj funkciji obitelji, jer je ona temeljna pretpostavka i jamstvo održavanja hrvatskog naroda i u ovim najtežim uvjetima velikosrpskog genocidnog rata i etničkog čišćenja.

2. ODGOJNA FUNKCIJA

Odgoj počinje u obitelji. U njoj se rađa novi čovjek i u njoj počinje njegov ljudski razvitak i oblikovanje. U toj prvoj intimnoj obiteljskoj sredini pojavljuju se prva osjetna zapažanja, nastaju prve percepcije i predodžbe o svijetu i životu, formiraju se pojmovi, izgrađuju stavovi, uspostavljaju odnosi, prihvaćaju vrijednosni kriteriji o svemu što je istinito, moralno, dobro, lijepo, humano, pošteno, čovječno. U naravnim uvjetima života u obiteljskom domu započinje proces socijalizacije. Tu mlado

² A. Vukosović: *Etika, moral, osobnost*, Školska knjiga i Filozofsko-teološki institut DI Zagreb, 1993, str. 165.

ljudsko biće upoznaje druge ljude, usvaja govor, običaje, uspostavlja prve kontakte, prihvaća načine i razvija navike kulturnog ponašanja.

U obitelji dijete čini prve korake u život. Mladom ljudskom biću potrebna je podrška i pomoć u razvitku. Taj razvitak je dugotrajan i suptilan. Samo roditelji i intimni obiteljski odnosi mogu imati toliko razumijevanje i strpljivosti, upornosti i suosjećanja, odricanja i nesebične pomoći mladima u tijeku njihova razvika. Težište je na specifično odgojnom djelovanju. Društvene odgojne ustanove ne mogu stvoriti onu blisku, neposrednu, intimnu, osjećajnu, ljubavljvu proflkanu atmosferu. Zato je obitelj tijekom povijesti bila i ostat će prvi i nezaobilazni odgojni čimbenik. Pedagoško iskustvo i znanstvena istraživanja slažu se u tomu da je odgojno djelovanje obitelji najučinkovitije, da je njezina odgojna funkcija najdjelotvornija u životu čovjeka i da bi bez nje pedagoška nastojanja ljudske zajednice bila ne samo vrlo teška nego i problematična. Stoga svako civilizirano društvo podržava i svesrdno pomaže obiteljsku odgojnu funkciju.

3. GOSPODARSKA FUNKCIJA

U davnoj prošlosti obiteljske zajednice su proizvodile sve što im je za život trebalo: hranu, odjeću, nastambe, oruđe za rad, oružje. One i danas imaju svoja domaćinstva, proračune, odgovarajuće radne obveze, dužnosti i poslove. To je gospodarska funkcija obitelji, koja se brine o podmirenju svih bioloških, materijalnih i duhovnih potreba obitelji i njezinih članova. Razvitak obitelji vezan je uz razvitak njezine proizvodnje. Proizvodnja je, naime, osiguravala materijalnu osnovu, koja je omogućavala sve ostale djelatnosti. Riječju, obitelj je bila i ostaje primarna proizvodna jedinica, najprirodnija proizvodna jedinica, i tom svojom funkcijom ugrađena je u temelje narodnog gospodarstva.

U bivšem komunističkom sustavu nastojalo se da obitelj ima što manje vlasništva i da što manje proizvodi ili uopće ne proizvodi. Ljudi su pretvarani u najamne radnike, privatna inicijativa je potiskivana i onemogućavana, seoska obiteljska gospodarstva su propadala. Bilo je to abnormalno stanje koje je prouzročilo brojne krize i dovelo do gospodarskog, društvenog i političkog sloma cijelog tog sustava. Novi demokratski poredak bitno mijenja polo-

žaj obitelji. Tržišno gospodarstvo temelji se na privatnoj inicijativi i privatnom vlasništvu. Obitelji se pružaju nove mogućnosti gospodarskog djelovanja u području poljoprivrede, obrta, trgovine, turizma i drugih gospodarskih djelatnosti.

Demokratska zajednica zainteresirana je za stabilnost obitelji i razvitak njezine gospodarske funkcije. O tome će ovisiti životni standard građana i ukupno narodno bogatstvo. Bogato društvo pretpostavlja bogate obitelji. Zato i država mora stalno potpomagati privatnu inicijativu i vlasništvo, proizvodnu i gospodarsku zadaću obitelji.

4. DRUŠTVENO-KULTURNA FUNKCIJA

Obitelj je škola društvenog života. U njoj dijete upoznaje život i stupa u život, u njoj upoznaje dužnosti i obveze, uključuje se u zajednički život i rad. Ako njegova obitelj cijeni rad, ako ima odgovoran odnos prema dužnostima i obvezama, imat će ga i dijete. Ako je obitelj pozitivno društveno angažirana, i dijete će prihvatiti takvu usmjerbu. Ako su odnosi među članovima obitelji srdačni i prisni, to je vrlo povoljno ozračje za razvitak socijalnih osjećaja i pozitivnog odnosa djeteta prema ljudima. Obitelj je ljudska zajednica u malom i zato je njezin odnos prema radu i životu, njezina društvena angažiranost, njezini skladni i ugodni obiteljski odnosi - najbolja priprema za društveni život.

Pored primarne socijalizacije i uvođenja u društveni život obitelj ima i šire kulturno značenje. Čovječanstvo je ponosno na svoju kulturu i civilizaciju, čuva je i naprestano razvija u povijesnom slijedu generacija. Obitelj i u tomu ima izvanredno važnu i višeznačnu funkciju. S jedne strane brak i obitelj su kulturne tvorevine, sastavni dijelovi i stečevine suvremene kulture i civilizacije, a s druge svojim odnosom i djelovanjem čuvaju, obogaćuju i razvijaju kulturu suvremenog čovjeka. Nacionalna i općeljudska kultura uključuje narodne tvorevine na svim područjima ljudskog djelovanja. Vidljiva je u produktima čovjekova rada, načinu života, u jeziku, običajima, folkloru, tradiciji, odnosu prema materijalnim i duhovnim vrijednostima. Elementi te kulture prisutni su i njeuguju se u svakoj obitelji. To znači da svaka obitelj uvodi mlade u kulturu i to je izuzetno važna obiteljska funkcija. Istina, ako je obitelj

na višoj kulturnoj razini, i ta njezina funkcija ima šire značenje. Otuda potreba širih društvenih nastojanja na podizanju kulturne razine obiteljskih zajednice i svih građana.

5. MORALNA FUNKCIJA

Dijete, govorio je *F. Fröbel*, na sve stvari gleda kroz obiteljsku prizmu i obitelj mu je ogledalo života. U njoj se odvija njegov moralni razvitak, njegova socijalizacija i personalizacija. Ako su moralni kriteriji i pogledi na obitelji dobri, prihvatiti će ih i dijete, a ako su bili loši, i njih će prihvatiti. Takav je utjecaj obitelji na moralni profil djeteta i tu je uporište njezine moralne funkcije.

U obiteljskoj sredini, u uvjetima obiteljskog života, nastaje i razvija se naša savjest, a ona je "kao neki duševni organ koji neposredno reagira na čudorednu kvalitetu određenog čina". Ona je mjerilo, kriterij prema kojem razlikujemo dobro i zlo. Uz njezinu pomoć orijentiramo se u carstvu moralnih vrijednosti.³ Obitelj je prva, draga, mila i za dijete jedino prihvatljiva i moguća životna zajednica. U njoj ono upoznaje svijet, u njoj stječe životna iskustva, u njoj uči razlikovati dobro od zla. U obitelji nastaju djetetove vrijednosne usmjerbe. Ona je životna škola njegovog moralna razvitka. Odnos prema ljudima i životu uopće, odnos prema užoj i široj zajednici, domovini i čovječanstvu, prema radu i dužnostima, materijalnim i duhovnim vrijednostima, odnos prema ovozemaljskim dobrima i zagrobnom životu - postupno se i neprimjetno, ali sustavno, čvrsto i snažno izgrađuje u obiteljskom životu.

Svojim moralnim postupcima i zadaćom obitelj neposredno sudjeluje u uvažavanju i održanju moralnog poretka, a prenošenjem moralnih stečevina na svoje potomstvo - širi moralnu kulturu i osigurava budućnost toga poretka. Zato je moralna funkcija obitelji vrlo važna ne samo za život obitelji nego i za život moralno zdravo i stabilnog društva.

6. RELIGIJSKA FUNKCIJA

Kršćanska obitelj je prva odgojna i evangelizacijska zajednica. Jedno od temeljnih njezinih poslanja očituje se u tomu da bude, kao i

Crkva, "mjesto gdje se Evanđelje prenosi i odakle ono zrači". Zato je smatraju, a često i nazivaju, "domaćim svetištem", "kućnom Crkvom" ili "Crkvom u malom". Kršćanske obitelji tako i djeluju. U njima se prakticiraju i uče molitve, obavljaju sakramenti, održavaju vjerski obredi. Obitelji sudjeluju u liturgijskim slavljinama kršćanske zajednice, poglavito u euharistijskom slavlju, one žive kršćanskim životom, njeguju ga i održavaju. Tako su naše kršćanske obitelji tijekom duge i mukotrpne hrvatske povijesti "bile istinski prenositelji evanđeoske poruke, čuvari kršćanske vjere i živa rasadišta kršćanskog života u našem narodu" tijekom trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata.⁴

Svojom religijskom funkcijom, svojim apostolatom, evangelizacijom i katehizacijom, obitelj čuva, njeguje i širi vjerske istine, religijsku kulturu i vrijednosti, ali se to njezino poslanje ne ograničava samo na religijsko. Religijska kultura je bitni sastavni dio kulture čovječanstva, vjerski odgoj komponenta odgoja uopće, a religijske vrijednosti dio su fonda općeljudskih vrijednosti. Djelujući u suglasju sa svojom religijskom funkcijom vjernici i obiteljske zajednice vrlo angažirano sudjeluju u društvenom životu, razvijaju moralne odnose, obogaćuju kulturu i duhovni život, afirmiraju i reafirmiraju vrijednosti. Stoga je društvena zajednica zainteresirana za učinkovitost religijske zadaće obitelji i, logično bi bilo, da sustavno pomaže takva obiteljska nastojanja.

7. DOMOLJUBNA FUNKCIJA

Ljubav prema domovini i svome narodu počinje s prvim pozitivnim osjećajima prema roditeljima, roditeljskom domu, prema najbližim i najdražim osobama u krugu obiteljske zajednice i gradi se na tim čvrstim temeljima obiteljske ljubavi. I poimanje domovine počinje s obiteljskim domom. On je malom djetetu sav njegov svijet. Kasnije se širi na dvorište ispred kuće, na vrtove, njive i gajeve, na mjesto u kojem živi, okolna sela i gradove, ravna polja i bregove, potočiće, rijeke i jezera; prelazi općinske i županijske granice, granice pojedinih regija, zahvaća plodne ravnice, planinska područja, širi se do prostranih obala Jadrana pla-

² A. Vukasović: *Etika, moral, osobnost*; Školska knjiga i Filozofsko-teološki institut DI, Zagreb, 1993, str. 165.

³ I. Kozelj: *Savjest*, Filozofsko-teološki institut DI, Zagreb, 1988, str. 43.

⁴ *Radosno navještanje Evanđelja i odgoj u vjeri*, II. izdanje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992, str. 98.

vog i majčinskim zagrljajem obuhvaća brojne otoke, poluotoke, zaljeve, rtove i mnoge druge ljepote i znamenosti lijepe naše domovine. Upoznavanjem povijesti pojam domovine odlazi i u prošlost. Uz geografsko područje vezuje narodni život, običaje, jezik, kulturu, postignuća znanosti i umjetnosti, patnje i stradanja, herojske podvige narodnih junaka i cijelog našeg naroda u borbi za slobodu i nezavisnost.

Osjećaj nacionalne pripadnosti, privrženosti, odanosti i vjernosti svome narodu i domovini; nacionalna svijest, ponos, gordost, briga za nacionalnu slobodu i suverenitet; poštovanje i čuvanje povijesnih stečevina svoga naroda, njegovih tradicija, postignuća, narodnog jezika i kulture; ljubav prema svome narodu, njegovoj prošlosti i sadašnjosti, prema rodnoj grudi, njezinim ljepotama i bogatstvima; odanost svojoj domovini, vjernost i privrženost njezinim idealima, spremnost na obranu interesa, slobode i časti svoje domovine, podnošenje i najvećih žrtava za domovinu - sve se to pojavljuje i razvija u obiteljskoj zajednici.

I u najtežim uvjetima povijesti našeg naroda hrvatske su obitelji, u domovini i u dijaspori, njegovale osjećaj domoljublja. Samo se time može objasniti činjenica što su se Hrvati, živeći gotovo tisuću godina pod najtežim okolnostima bez svoje narodne države, uopće održali i očuvali lijepu svoju domovinu. Rječju, domoljubna zadaća hrvatskih obitelji očuvala je naš narod pa je i u Republici Hrvatskoj moramo njegovati i dalje razvijati. Patriotska je to dužnost roditelja i svih naših građana.

II. NAJVEĆA MOGUĆA OPASNOST

Kada popis pučanstva i drugi demografski pokazatelji u nekoj zemlji, ili pojedinim njenim područjima, utvrde vrlo nizak, stagnirajući ili negativni prirast pučanstva, to je dovoljan razlog da se angažiraju društvene snage i poduzmu odlučne mjere za stvaranje povoljnih uvjeta - zakonskih, materijalnih, socijalnih, medicinskih, pedagoških i drugih, koji će poticajno djelovati da se roditelji češće odlučuju za rađanje i da žele više djece. Pad nataliteta u Hrvatskoj već je dostigao kritičnu točku, koja onemogućuje normalnu reprodukciju pučanstva i prijeti odumiranjem, pa je takvo angažiranje narodne zajednice prijeko potrebno. To aktualizira i u prvi plan ističe populacijsku politiku kao jednu od najvažnijih nacionalnih zadaća.

Uz pad nataliteta vezan je rast mortaliteta. Hrvatsku je desetljećima, da ne kažem stoljećima, pogadalo intenzivno iseljavanje, političko i gospodarsko. Stvaranjem hrvatske države taj je proces trebao biti obustavljen, ali ga je agresivni srbijanski rat još i pojačao. Neki hrvatski krajevi potpuno su opustjeli. Posljedice četničkih pokolja i etničkih čišćenja stotine su tisuća hrvatskih prognanika i izbjeglica. Stanje je postalo nepodnošljivo, traži oslobađanje okupiranih područja, vraćanje prognanika na svoja pradjedovska ognjišta, obustavljanje abnormalnog iseljavanja, povratak iseljavanja u domovinu, naseljavanje opustjelih hrvatskih krajeva. To pored pronatalitetne populacijske politike aktualizira i šira demografska razmatranja.

Hrvatska već više od četvrt stoljeća nema osiguranu reprodukciju pučanstva. I dok se u svijetu prilično mnogo pozornosti poklanja problemima biološke i društvene, humane reprodukcije, u nas su ta pitanja bila gotovo na indeksu. Zbog toga se u cijelom razdoblju komunističke vlasti (od drugog svjetskog rata do stvaranja hrvatske države) stopa rasta pučanstva u hrvatskoj stalno smanjivala. Ukupan broj živorođene djece naglo opada, a broj umrlih, sedamdesetih i osamdesetih godina, uvećava se. Posljedice su to narušene dobne strukture pučanstva u kojoj se stalno smanjuje udio djece i mladeži, a uvećava staračji dio populacije. Ti su procesi nastavljeni. Broj živorođene djece još je više opao, a broj umrlih porastao je toliko da znatno premašuje brojku novorođenčadi. Pokazuje to i spomenuta sve niža stopa prirodnog prirasta pučanstva. Godine 1950. bila je 12.5 promila; 1960. -8.4; 1970. -3.9; 1980. -4.0; 1990. -0.7 promila, a 1992. ima negativni predznak i iznosi minus -1.0 promila.

Napomenuti treba da je u bivšoj Jugoslaviji Hrvatska imala najniži prirast pučanstva. Postoje općine i čitave regije s prirodnom depopulacijom gdje broj umrlih prelazi broj živorođenih. Ta se područja naglo šire. Zahvaćena je cijela Lika, Kordun, Gorski kotar, istočna Istra, bjelovarsko područje, sisačko i karlovačko područje, Hrvatsko zagorje, većina dalmatinskih otoka, najveći dio Slavonije, dio Dalmatinske zagore - Drniš, Vrgorac i druga područja. Godine 1976. u Hrvatskoj je bilo 26 općina s depopulacijom pučanstva, 1989. godine 59, a 1991. godine 68 općina. To znači da je broj općina s negativnim prirodnim prirastom

pučanstva porastao od 1976. do 1991. god. 162%, a proces se i dalje nastavlja.⁵

Prirodni prirast se stalno smanjivao, topio i istopio, a kad mu se doda i iseljavanje - umjesto prirasta pojavilo se tragično odumiranje pučanstva. Ukupan broj Hrvata u Hrvatskoj umanjio se od 1971. do 1981. za 60.000. Na to je u velikoj mjeri utjecao abnormalno velik

broj pobačaja. Godine 1960. bilo ih je 18.287, 1970. - 37.855, a 1981. - 51.975. Broj pobačaja odavno je dostigao i prestigao broj porođaja i stravično prijeto samouništenjem. Ta se pojava mora razumno, etički i zakonski regulirati, jer neki ginekološko-porodiljski odjeli nisu više porodiljski odjeli, nego odjeli za pobačaje ili djecoubilački odjeli.

Tablica 1.

OSNOVNI PODACI O PRIRODNOM KRETANJU PUČANSTVA U HRVATSKOJ

Godina	Živorodena djeca	Umrli	Prirodni prirast		Novi brakovi	Pobačaji
			broj	stopa		
1950.	95.000	47.292	48.268	12,5	38.163	-
1955.	88.657	42.035	46.622	11,6	39.219	-
1960.	76.156	41.361	34.795	8,4	36.761	18.287
1965.	71.186	39.936	31.250	7,3	38.474	33.260
1970.	61.103	44.148	16.956	3,9	37.319	37.855
1975.	67.016	45.640	21.376	4,8	36.290	39.939
1980.	68.220	50.100	18.120	4,0	33.310	47.837
1981.	67.455	51.420	16.035	3,5	33.855	51.975
1982.	66.737	50.770	15.967	3,5	33.143	45.971
1983.	65.599	55.147	10.451	2,3	33.135	47.996
1984.	64.909	54.169	10.740	2,3	32.161	48.771
1985.	62.665	52.067	10.598	2,3	30.953	51.549
1986.	60.226	51.740	8.486	1,8	30.495	50.068
1987.	59.209	53.080	6.129	1,3	31.395	48.608
1988.	58.525	52.686	5.839	1,2	29.719	42.868
1989.	55.651	52.569	3.082	0,6	28.938	43.233
1990.	55.409	52.192	3.217	0,7	27.924	38.644
1991.	51.829	54.832	-3.003	-0,6	21.583	40.303
1992.	46.970	51.800	-4.830	-1,0	22.169	-

Održavanje takvog stanja imalo bi vrlo štetne, pa i katastrofalne posljedice za ukupan gospodarski, kulturni, društveni i povijesni razvitak Hrvatske. Zato se daljnji tijekovi demografskih kretanja ne smiju prepustiti stihiji, a to se odnosi i na migracijska kretanja pučanstva. Hrvatska je među posljednjim zemljama u svijetu po natalitetu, a među prvima po iseljavanju. Poznato je, međutim, da je migracijama redovito zahvaćeno pučanstvo u najvitalnijoj dobi. Hrvati su pod pritiskom i iz gospodarskih razloga napuštali lijepu svoju domovinu, a ona je postajala imigracijsko područje za pripadnike drugih naroda. To su abnormalne pojave koje su u hrvatskoj državi moraju regulirati. Sadašnje stanje je posljedica antihrvatske politike. Nekima je odgovarala takva situacija, pa su problemi zataškavani. Nije ih se smjelo ni spomenuti. Prilike se, međutim, mijenjaju. Da-

nas moramo jasno sagledati demografsku sliku Hrvatske i poduzeti sve potrebne mjere da se ona, u najskorije vrijeme, bitno izmijeni i poboljša. Ratna pustošenja još više aktualiziraju to pitanje.

Srbijanska agresija na Hrvatsku i okupacija hrvatskih područja ubrzale su proces depopulacije i bitno izmijenile demografsku sliku Hrvatske. Na bojištu ginu mladići i potencijalni nositelji biološke reprodukcije. Krvoločni neprijatelj ubija djecu, žene i djevojke, razara brakove i obitelji, uništava domove, protjeruje Hrvate s njihovih pradedovskih ognjišta. Direktni ratni gubici (porast smrtnosti pretežno mladih tek stasalih generacija koje su mogle ponijeti budući demografski razvitak) kao i indirektni gubici - prateći demografski procesi direktnih gubitaka (smanjivanje fertilitetnog segmenta populacije, depresirani natalitet, na-

⁵ Podaci se odnose na razdoblje prije zasnivanja županija i nove općinske strukture, pa je riječ o bivšim općinama.

rušena dobno-sporna struktura, smanjeni nupcijalitet, odnosno broj brakova i dr.) - postavljaju demografski problem kao prioritetno pitanje opstanka. U pitanju je opstanak hrvatskog naroda i njegove domovine Hrvatske. U takvim prilikama obnova obitelji i pronatalitetna populacijska politika postaju prvorazredna narodna zadaća.

III. MJERE ZA REVITALIZACIJU OBITELJSKOG ŽIVOTA

Izražavajući interese hrvatskog naroda, Republike Hrvatske i svih njenih građana, što nalažu potrebu koncipiranja, prihvaćanja i dosljedne provedbe politike zaštite i revitaliziranja obitelji kao i vrlo učinkovite pronatalitetne populacijske politike, Hrvatski katolički zbor "MI" i još 14 srodnih udruga⁶ javno su iznijeli svoje stavove i prijedloge konkretnih mjera za revitalizaciju obiteljskog života. Predložene su ove mjere:

1. OSNIVANJE DRŽAVNE USTANOVE ZA OBITELJ

Hrvatskoj je potrebna državna ustanova koja bi se brinula o dobrobiti obitelji, provođenju mjeru populacijske politike, koja bi poticala osnivanje županijskih savjetovališta, obiteljskih centara, usklađivala njihovo djelovanje, izdavala popularnu literaturu za roditelje, poticala preventivna djelovanja radi smanjivanja rastava brakova i pobačaja, proučavala i istraživala obiteljske probleme i poduzimala sve što je potrebno za jačanje i učvršćivanje zdravih i skladnih obiteljskih odnosa. U suglasju s tim u Međunarodnoj godini obitelji treba osnovati Ministarstvo ili samostalni Ured za obitelj pri Vladi Republike Hrvatske ili, bar, posebnu stručno dobro ekipiranu službu za obitelj u sastavu jednog ministarstva na razini sektora.

2. OBITELJSKI CENTRI I ŽUPANIJSKA SAVJETOVALIŠTA

Na županijskoj razini, u svim većim gradovima i županijskim središtima, treba osnovati obiteljske centre i savjetovališta u kojima bi

djelovali timovi sastavljeni od liječnika specijalista, pedagoga, psihologa, svećenika, pravnika, sociologa ili socijalnih djelatnika koji poštuju ljudski život, dostojanstvo osobe, zalažu se za stabilnost braka, dobrobit obitelji i odgovorno roditeljstvo.

3. UKIDANJE ZAKONA KOJI PROTURIJEČI USTAVU

Takav je Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodu odlučivanja o rađanju djece iz g. 1978, kojim je legaliziran pobačaj. Zakon je preuzet iz starog zakonodavstva, suprotan je Ustavu Republike Hrvatske i temeljnim kršćanskim načelima. Članak 21. Ustava glasi: "Svako ljudsko biće ima pravo na život. U Republici Hrvatskoj nema smrtno kazne". Te pozitivne odrednice Ustava, koje snažno podupiru Hipokratova prisega i temeljna načela medicinske etike, moraju vrijediti i za nerođenu djecu i čuvati ljudski život od zračća do prirodne smrti.

4. SUSTAVNO PRIPREMANJE MLADEŽI ZA BRAK, OBITELJSKI ŽIVOT I ODGOVORNO RODITELJSTVO

Upoznavanje mladeži s problemima suvremenog braka i obiteljskog života, razvijanje i njegovanje odlika osobnosti za skladan bračni i obiteljski život - posebno je i specifično područje odgojne djelatnosti. Odnosi u braku i u obitelji utječu na sve ostale ljudske odnose. Čovjekova radost i sreća najviše su vezane za brak i obiteljski život. Zato mlade, od najranije dobi, treba sustavno pripremati za postojan brak i skladne obiteljske odnose. Takvim pripremanjem potiču se i izgrađuju težnje za zajedničkim životom u braku i u obitelji, njeguju osjećaji materinstva i očinstva, odgovornog roditeljstva, razvijaju odgovarajuća uvjerenja i stavovi, osjećaj dužnosti i odgovornosti, obogaćuje emocionalni život, oblikuju navike kulturnog ponašanja na svim područjima. Sustavno pripremanje pretpostavlja pedagoška i šira društvena angažiranja na uklanjanju uzroka neodgovornog odnosa suradnika u braku i ro-

⁶ Hrvatski katolički zbor "MI", Hrvatsko katoličko društvo prosvjetnih djelatnika, Hrvatsko katoličko liječničko društvo, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda (sv. Jeronima), Marijina legija, Odjel za obitelj Caritasa Zagrebačke nadbiskupije, Pokret krunice za obraćenje i mir, Centar za duhovnu pomoć, Veliko križarsko bratstvo, Obiteljski centar Zagreb, Obiteljski centar Slavonski Brod, Obiteljski centar Zadar, Hrvatski pokret za život i obitelj, Hrvatski populacijski pokret i Društvo "Hrvatska žena".

ditelja prema djeca, na suzbijanju obiteljskih brodoloma u kojima najviše stradaju nedužna djeca.

Pripremanje mladeži za brak, obiteljski život i odgovorno roditeljstvo nije samo životno važna i prijeko potrebna mjera nego istovremeno i vrlo složena, teška i trajna zadaća oko koje se moraju angažirati različite snage i brojni čimbenici - obitelj, škola, sve odgojne ustanove, Crkva, sredstva javnog priopćavanja, stručne udruge, obiteljski centri i županijska savjetovaništa. Učinkovita priprema pretpostavlja i traži izradu programa na državnoj razini za osnovne i srednje škole, za TV i radio emisije te koordinirano, skladno, jedinstveno djelovanje svih čimbenika u nastojanju da se njihova pozitivna djelovanja međusobno potpomažu u njegovanju kulture zajedničkog bračnog, obiteljskog i šireg narodnog života. To je temeljna pretpostavka za postizanje gospodarski sposobnog i etički zdravog društva.

5. MJERE PRONATALITETNE POPULACIJSKE POLITIKE

Potrebno je donijeti niz konkretnih mjera za oporavak nataliteta kako bi se zaustavile daljnje depopulacijske tendencije, stimuliralo radanje i osiguralo obnavljanje pučanstva u Hrvatskoj. Društvena nastojanja i populacijska politika imaju sustavno djelovati da svi potencijalni roditelji žele djecu, da ih rađaju i ispravno odgajaju.

Polazeći od Ustava i opće usmjeridbe hrvatske države, javnost s pravom očekuje da se u Godini obitelji donesu zakoni kojima će zaštita obitelji, majčinstva te rođene i nerodene djece konačno dobiti više od verbalne podrške. Kao konkretne mjere predlažu se:

1. Donošenje zakona o zaštiti obitelji i zakona o zaštiti djece i mladeži

Članak 61. Ustava Republike Hrvatske glasi: "Obitelj je pod osobitom zaštitom Republike". U drugom retku kaže se da se brak i pravni odnosi u braku i obitelji uređuju zakonom. To obvezuje na zakonsko reguliranje bračne i obiteljske problematike.

Članak 62, a djelomično i 63. i 64. Ustava obvezuju na zaštitu majčinstva, djece i mladeži. U suglasju sa spomenutim člancima Ustava predlaže se što žurnije donošenje zakona o zaštiti obitelji i zakona o zaštiti djece i mladeži.

Obitelj je važan subjekt u Republici Hrvatskoj i zato mora biti zakonski zaštićena.

2. Trogodišnji roditeljski dopust

Pravo na trogodišnji plaćeni roditeljski dopust ima pripasti svakoj majci - roditelji, neovisno o broju djece u obitelji. Nakon isteka obveznog majčinog dijela vezanog uz porod, dojenje i majčinsku njegu djeteta, u drugoj ili trećoj godini to bi se pravo moglo prenijeti i na oca.

3. Zvanje majka - odgojiteljica

Treba priznati pravo na zvanje majka - odgojiteljica svakoj majci koja ima troje ili više djece, ako se posveti njihovom odgajanju u obitelji. Takvo bi zvanje osiguravalo radni staž, socijalno osiguranje i najmanje 50% plaće za puno radno vrijeme učitelja - odgojitelja, što bi se osiguravalo iz državnog proračuna. Alternativno rješenje je da se ženama s troje ili više djece omogući rad s pola radnog vremena s priznanjem punog i uz punu plaću (50% osigurala bi država iz proračuna).

Ništa nije važnije od ljudi, potomstva, o kojemu ovisi naša budućnost, a majke su najdraža bića, izvorišta života i najbolje odgojiteljice, pa im pripada pijedestal najviše vrijednosti.

4. Stimulativni dječji doplatci, porezne i druge olakšice

Iz državnog proračuna valja osigurati stimulativne dječje dodatke za svako dijete, neovisno o imovinskom stanju obitelji, i to prema progresivnoj stopi s obzirom na broj djece.

Obiteljima s djecom treba osigurati porezne olakšice što rastu razmjerno s većim brojem djece, zatim novčane nagrade novorođenčadi, besplatne udžbenike i školski pribor učenicima, pristupačne cijene dječje hrane, odjeće, obuće, igraćaka i drugo.

5. Pomoć u osiguranju stambenog prostora

U okviru stambene reforme treba što prije donijeti zakone kojima bi se mladim obiteljima i obiteljima s više djece, iz fonda poticajnih sredstava, osigurala sredstva za izgradnju obiteljske kuće ili za kupnju stana ili obiteljske kuće.

6. Zdravstvena zaštita

Zdravstvenim mjerama osigurati treba učinkovitu zdravstvenu zaštitu i njegu trudnica, djece, njihovih roditelja i obitelji, zatim pravo na besplatno liječenje sterilnosti, trudnica i predškolske djece te na besplatno obavljanje poroda.

7. Pedagoška pomoć

Treba osnivati škole za roditelje, pedagoška savjetovišta, posebne televizijske i radijske programe, izdavati popularnu pedagošku literaturu za roditelje i buduće roditelje radi podizanja opće i pedagoške kulture, razrješavanja bračnih i obiteljskih prijevora, afirmiranja obiteljske odgojne funkcije i pomoći

roditeljima kako bi njihova pedagoška nastojanja bila što učinkovitija.

* * *

Godina 1994, koja je u međunarodnim relacijama posvećena obitelji i napretku obiteljskog života, može i treba poslužiti kao poticaj za poduzimanje konkretnih mjera radi prevladavanja obiteljske, demografske, moralne i društvene krize. Uvjereni smo da su predložene mjere 15 hrvatskih katoličkih, laičkih i srodnih udruga dobra osnova za obnovu obitelji i revitalizaciju obiteljskog života. Zato smo ih naznačili u ovom radu kao bitne pretpostavke obiteljske obnove i prosperiteta hrvatskog društva.

LITERATURA:

- Barrow, R.: *Moral Philosophy for Education*, George Allen-Unwin Ltd., London, 1975.
- Bezić, Ž.: *Biti čovjek! Ali kako?* (Odgojne smjernice), Biskupski ordinarijat Đakovo, Đakovo, 1990.
- x x x *Biblija*, Stvarnost, Zagreb, 1969.
- Dermota, V.: *Roditeljima i odgojiteljima o odgoju*, Biskupski ordinarijat Đakovo, Đakovo, 1987.
- x x x *Duhovna obnova Hrvatske*, ur. A. Baković, Vlada Republike Hrvatske, Agencija za obnovu, Zagreb, 1992.
- Kozelj, I.: *Savjest*, Filozofsko-teološki institut DI, Zagreb, 1988.
- Kuharić, kard. F.: *Kako je lijep čist naraštaj*, Hrvatski katolički zbor "MI", Zagreb, 1992.
- x x x *Manželstvi, rodina, rođičovstvi*, Horizont, Praha, 1976.
- x x x *Na ceste do manželstvi*, Horizont, Praha, 1972.
- x x x *Odgojni problemi u suvremenoj porodici*, PKZ, Zagreb, 1965.
- Potočnjak, B.: *Uloga roditelja u odgoju djece*, Otokar Keršovani, Opatija, 1986.
- x x x *Povelja o pravima obitelji*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1984.
- Pregrad, Z.: *Porodični odgoj*, II. dopunjeno izdanje, Svjetlost, Sarajevo, 1980.
- x x x *Radosno navještanje Evanđelja i odgoj u vjeri*, II. izdanje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992.
- Szentmártoni, M.: *Psihologija duhovnog života*, Drugo izdanje, Filozofsko-teološki institut DI, Zagreb, 1990.
- Vukasović, A.: *Etika, moral, osobnost*; Školska knjiga i Filozofsko-teološki institut DI, Zagreb, 1993.
- Vukasović, A.: *Obitelj i moralni razvitak mladeži*, Hrvatski pokret za život i obitelj, Zagreb, 1991.
- Vuk-Pavlović, P.: *Ličnost i odgoj*, Tipografija dd, Zagreb, 1932.

Summary

FAMILY RESTORATION - THE BASIS OF THE CROATIAN ADVANCEMENT

Ante Vukasović

Communist ideology caused the crisis in family life. In accordance with that conclusion, the author deals with the restoration of the family, being the basic link of the advancement of Croatia in various fields.

The paper consists of three parts. The first one deals with basic characteristics and with seven basic family functions: biological and reproductive, educational, economic, social and cultural, moral, religious and patriotic. In the second part, the author presents demographic indexes that warn us about the biggest possible danger, the danger of the extinction of the Croatian people. In the third part, concrete measures for the revitalization of the family life are recommended, with which the crisis may be overcome and the danger avoided.